

ПОНЯТТЯ OSINT ТА СУМІЖНІ КАТЕГОРІЇ

THE CONCEPT OF OSINT AND RELATED CATEGORIES

Дикий О.В., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінального процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»

Сидорчук В.В., д.філос. в галузі права,
старший викладач кафедри кримінального процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена дослідженню поняття дефініції OSINT та її складових частин. Для кращого розуміння відповідного виду діяльності було проведено її порівняння з суміжними видами діяльності: журналістським розслідуванням, досудовим розслідуванням та розвідувальною діяльністю за низкою критеріїв. Внаслідок чого були зроблені наступні висновки:

- OSINT може розглядатись у вузькому та широкому змістах. У вузькому OSINT – це діяльність яка направлена на збирання інформації з відкритих джерел, у широкому OSINT – це діяльність направлена на збирання інформації лише з відкритих джерел, її аналіз та подальше використання результатів відповідного аналізу в інших правовідносинах;
- для якісного виокремлення OSINT в широкому змісті від інших суміжних категорій доцільно використовувати наступні критерії: суб'єкти реалізації певного виду діяльності; засоби, які вони використовують у своїй діяльності; ризики або відповідальність, що притаманна досліджуванім видам діяльності;
- відповідно до цих критеріїв OSINT діяльність характеризується тим, що її можуть здійснювати особи незалежно від вікових, професійних, релігійних, національних та службових особливостей. Однак вона обмежується лише відкритою інформацією, порушення відповідної вимоги трансформує OSINT діяльність в інший вид діяльності. Серед засобів, які використовуються під час здійснення відповідного виду діяльності необхідно виділити окремі програмні засоби, що сприяють пошуку, аналізу та перевірці зібраної інформації, які включають в себе як повсякденні пошукові сервіси та державні бази даних, так і спеціалізовані програми, що сприяють досягненню тактичних цілей під час OSINT розслідування. Розглядаючи можливу відповідальність або ж ризики притаманні OSINT діяльності, варто зазначити, що враховуючи об'єкт OSINT діяльності – відкриту інформацію, правові наслідки пошуку та аналізу відповідного типу інформації – відсутні. Однак висновки, які можуть бути зроблені внаслідок зазначеного пошуку і аналізу інформації та їх оголошення – можуть тягти негативні правові наслідки. Що ж стосується не правових ризиків або можливої не правової відповідальності – то зважаючи на відкритість інформації, яка використовується OSINTерами вони мінімальні, що пояснюється зазвичай опосередкованістю роботи з відповідною інформацією та часто їх анонімністю.

Ключові слова: OSINT, досудове розслідування, журналістське розслідування, розвідувальна діяльність.

The article is devoted to the study of the definition of OSINT and its constituent parts. For a better understanding of the relevant type of activity, it was compared with related types of activity: journalistic investigation, pre-trial investigation and intelligence activity according to a number of criteria. As a result, the following conclusions were made:

- OSINT can be considered in narrow and broad terms. In narrow OSINT, it is an activity aimed at gathering information from open sources, in broad OSINT, it is an activity aimed at gathering information only from open sources, its analysis and further use of the results of the relevant analysis in other legal relations;
- to qualitatively separate OSINT in a broad sense from other related categories, it is advisable to use the following criteria: subjects of implementation of a certain type of activity; means they use in their activities; risks or responsibilities inherent in the types of activities under study;
- according to these OSINT criteria, the activity is characterized by the fact that it can be carried out by persons regardless of age, professional, religious, national and official characteristics. However, it is limited only to open information, violation of the relevant requirement transforms OSINT activity into another type of activity. Among the tools used during the implementation of the corresponding type of activity, it is necessary to highlight separate software tools that facilitate the search, analysis and verification of collected information, which include both everyday search services and state databases, as well as specialized programs that contribute to the achievement of tactical goals during an OSINT investigation. Considering the possible responsibility or risks inherent in OSINT activity, it is worth noting that given the object of OSINT activity – open information, there are no legal consequences of searching and analyzing the relevant type of information. However, the conclusions that can be drawn as a result of the specified search and analysis of information and their announcement may have negative legal consequences. As for non-legal risks or possible non-legal liability, given the openness of information used by OSINTers, they are minimal, which is usually explained by the indirectness of working with relevant information and often their anonymity.

Key words: OSINT, pretrial investigation, journalistic investigation, intelligence activity.

На сьогоднішній день в джерелах масової інформації, в повсякденному житті, в побуті набуває популярність дефініція OSINT. Відповідна аббревіатура розшифровується як Open Source INTElligence, що буквально перекладається як відкриті джерела інформації/відомостей або ж як відкриті джерела розвідки.

В літературі ж зазначається, що OSINT це:

- діяльність по отриманню розвідувальної інформації з відкритих джерел кіберпростору [2];
- діяльність по отриманню розвідувальної інформації з відкритих джерел [15];
- розвідка на основі аналізу відкритих джерел інформації [6];
- діяльність по отриманню розвідувальної інформації з відкритих джерел кіберпростору, розвідка на основі аналізу відкритих джерел інформації [7].

Тобто маємо зазначити, що в літературі відсутнє стале визначення дефініції OSINT, однак наявні її ознаки серед яких варто виділити наступні:

- діяльність (тобто активні, усвідомлені дії, що свідчить про необхідність наявності мети діяльності);
- мета – отримання інформації, що цікава особі;
- характер діяльності включає в себе збір та аналіз інформації, формування висновків на підставі аналізу;
- відкриті джерела або відкрита інформація – об'єкт відповідної діяльності (при цьому варто зазначити, що відповідні джерела характеризуються різними формами від класичних друкованих ЗМІ до електронних реєстрів).

Цікавим, що в усіх досліджених нами визначеннях зазначається про розвідку як діяльність або розвідувальну інформацію як результат діяльності із збору інформації, з чим ми не погоджуємось. Оскільки поняття

розвідки, наявне в Законі України «Про розвідку»: «розвідка – організаційно-функціональне поєднання визначених цим Законом розвідувальних органів та діяльності, яку вони здійснюють самостійно або у взаємодії між собою та з іншими суб'єктами розвідувального співтовариства з метою забезпечення національної безпеки і оборони України» [14], вказує на обмеженість суб'єктів, що можуть її здійснювати, чітку мету та в загальному діяльності, яка притаманна саме розвідувальним органам. Крім того, положення статей 111 та 114 Кримінального кодексу України, які передбачають кримінальну відповідальність за державну зраду і шпигунство, формою яких є розвідка, містять окремі ознаки розвідки: збирання або передача іноземній державі, організації чи їх представникам відомостей, що містять державну таємницю. В свою чергу відомості, що складають державну таємницю явно не знаходяться ні в відкритому доступі, ні в відкритих джерелах інформації. З огляду на це – не варто ототожнювати розвідку в класичному її розумінні із OSINT, оскільки категорія розвідка має значно ширші об'єкти дослідження, не обмежується лише відкритими джерелами та має спеціально уповноважених суб'єктів, що здійснюють розвідувальну діяльність.

Продовжуючи дослідження поняття OSINT та суміжних категорій, варто зазначити, що виділені нами ознаки, які характеризують OSINT, притаманні також іншим видам діяльності, серед яких варто виділити:

- розвідувальну діяльність;
- журналістську діяльність;
- досудове розслідування.

Характеристика відповідних видів діяльності дозволить не тільки розмежувати їх з категорією OSINT, але і сприятиме кращому розумінню сутності та призначення OSINT. В якості критеріїв для характеристики зазначених категорій ми будемо використовувати наступні:

- суб'єкти реалізації відповідного виду діяльності;
- засоби, які вони використовують у своїй діяльності;
- ризики або відповідальність, що притаманна досліджуваним видам діяльності.

Так, оцінюючи суб'єктів, які здійснюють розвідувальну діяльність, необхідно звернутись до профільного Закону України «Про розвідку» [14], в якому зазначено, що розвідувальна діяльність проводиться розвідувальними органами України. В свою чергу в кожному розвідувальному органі, наявні:

- кадрові співробітники, визначення яких, наявне у пункті 10 статті 1 досліджуемого нами Закону: «співробітник кадрового складу – співробітник розвідувального органу, який за посадою, що він займає в цьому органі, виконує посадові (службові) обов'язки, безпосередньо пов'язані з організацією, здійсненням та забезпеченням розвідувальної діяльності» [14];

- співробітники під прикриттям: «співробітник кадрового складу, який виконує посадові (службові) обов'язки без розкриття інформації про його належність до розвідувального органу особам, яким в установленому порядку не надано доступу до такої інформації» [14]. Що ж стосується «прикриття», то воно передбачає призначення на посади в державних органах, органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, на підприємствах, в установах і організаціях будь-якої форми власності, структурах прикриття тощо;

- особи, залучені до конфіденційного співробітництва, про що зазначено у статті 19 Закону України «Про розвідку»: «розвідувальні органи можуть залучати повнолітніх, дієздатних осіб до конфіденційного співробітництва в порядку та на умовах, визначених актами цих органів» [14]. Вищезазначене свідчить про наявність наступних суб'єктів, що здійснюють розвідувальну діяльність: співробітник кадрового підрозділу, співробітник під

прикриттям, особа, залучена до конфіденційного співробітництва.

Що ж стосується суб'єктів журналістської діяльності, то етимологічний зміст відповідної дефініції свідчить, що ними є журналісти. В свою чергу Закон України «Про державну підтримку медіа, гарантій професійної діяльності та соціальний захист журналіста» надає не тільки визначення поняття журналіст, але і характер його діяльності, який відповідає загальній направленості діяльності OSINT – збір, аналіз інформації та формування висновків. Так, журналіст: «творчий працівник суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа. Статус журналіста підтверджується документом, виданим суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спільнотою журналістів. Документ, що підтверджує статус журналіста, має містити найменування та вид медіа, його ідентифікатор у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа або найменування професійної чи творчої спільноти, фото, прізвище, ім'я та по батькові журналіста, номер документа, дату видачі і строк його дії, підпис особи, яка видала документ» [12].

Досліджуючи питання осіб, які здійснюють досудове розслідування, варто зауважити, що статтею 91 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [5], закріплено перелік обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (досудове розслідування є його стадією), яке полягає у збиранні, перевірці та оцінці орієнтуючої інформації або доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Що ж стосується суб'єктів, які на стадії досудового розслідування здійснюють доказування, то це спеціально-уповноважені працівники правоохоронних органів, які призначені рішеннями керівників структурних підрозділів відповідних органів в конкретному кримінальному провадженні: дізнавач, працівник оперативного підрозділу, слідчий, детектив та прокурор. В окремих випадках це може бути потерпілий та сторона захисту. Тобто здійснювати доказування на стадії досудового розслідування наділені лише окремі учасники конкретного кримінального провадження.

Що ж стосується осіб, які здійснюють OSINT діяльність, то це може бути будь-яка особа, не залежно від місця роботи, знаходження в окремих реєстрах, участі у кримінальному провадженні чи інших правовідносинах. Головними характеристиками або вміннями відповідної особи є здатність шукати інформацію, її аналізувати та робити об'єктивні висновки щодо збирання відомостей. При цьому зазначені дії можуть вчинятись з різним рівнем професіоналізму, цілісності та відповідності об'єктивній реальності.

Важливим є також те, що особа має користуватись як відкритими джерелами інформації, так і відкритою інформацією.

Наступним критерієм за допомогою якого ми будемо оцінювати досліджуемі нами види діяльності – засоби, які використовуються суб'єктами під час здійснення розвідувальної, журналістської діяльності, досудового розслідування та OSINT. Оцінюючи засоби, які наявні у осіб, що здійснюють розвідувальну діяльність ми керуватимось законом України «Про розвідку», оскільки він містить загальний перелік відповідних засобів та наявний у відкритому доступі. До таких засобів можна віднести наступні:

- проведення розвідувальних заходів (спостереження за особою або місцем із фіксацією відповідних відомостей або даних; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж шляхом відбору та фіксації змісту відповідних відомостей або даних, що передаються або отримуються особою; зняття інформації з електронних інформаційних систем шляхом пошуку, відбору та фіксації відповідних відомостей або даних, що містяться

в електронній інформаційній системі або її частині, без відома її власника, володільця або утримувача; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи шляхом проникнення до таких об'єктів і (за потреби) фіксація відомостей або даних про них; локалізація радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу систем зв'язку, та інших радіо-випромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів, провайдерів телекомунікацій, шляхом відбору та фіксації відомостей або даних про місцезнаходження та/або використання такого засобу (пристрою) без розкриття змісту повідомлень, що передаються або отримуються особою; огляд кореспонденції шляхом негласного відбору за ідентифікаційними ознаками кореспонденції, її оброблення, зняття копій чи отримання зразків);

- проведення оперативно-розшукових заходів;
- проведення контрозвідувальних заходів;
- використання спеціально виготовлених речей та документів для прикриття розвідувальної діяльності;
- залучення осіб до конфіденційного співробітництва;
- використання співробітників під прикриттям (співробітники зазвичай назначаються на посади в державних органах, органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, на підприємствах, в установах і організаціях будь-якої форми власності);

- виконання розвідувальних (спеціальних) завдань співробітниками кадрового складу та особами, залученими до конфіденційного співробітництва;

- можливість взаємодії з суб'єктами розвідувального співробітництва (до яких входять: координаційний орган з питань розвідки; розвідувальні органи; Служба безпеки України; визначені Радою національної безпеки і оборони України інші складові сектору безпеки і оборони, що залучаються розвідувальними органами до виконання розвідувальних завдань та посилення розвідувальних спроможностей держави);

- встановлення та підтримка контактів з компетентними органами іноземних держав, міжнародними організаціями;

- взаємовідносини з державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями.

Засоби для збору та аналізу інформації у журналістів:

- зв'язки із правоохоронними органами, які можуть надавати інформацію для досягнення поставленої мети (наприклад під час реалізації такої негласної слідчої (розшукової) дії як контроль за вчиненням злочину у формі імітування обставинки злочину);

- заборона цензури та втручання в професійну діяльність журналістів і медіа;

- можливість поширення інформації з обмеженим доступом, у випадку якщо вона є суспільно необхідною, тобто «є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення» [13];

- здійснення письмових, аудіо- та відеозаписів із застосуванням необхідних технічних засобів [11];

- безперешкодно відвідувати приміщення суб'єктів владних повноважень, відкриті заходи, які ними проводяться, та бути особисто прийнятим у розумні терміни їх посадовими і службовими особами;

- право не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дозволяє встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду на основі закону;

- має право збирати інформацію в районах стихійного лиха, катастроф, у місцях аварій, масових безпорядків, воєнних дій тощо.

Досліджуючи питання щодо засобів збору інформації у суб'єктів досудового розслідування, необхідно виділити наступні:

- проведення слідчих розшукових дій (в тому числі і негласних слідчих (розшукових) дій), які направлені на збір та перевірку доказів;

- отримання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, в яких зафіксовані фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп;

- проведення експертиз;

- застосування таких заходів забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до речей і документів та тимчасове вилучення майна.

Що ж стосується засобів збирання інформації під час провадження OSINT діяльності, то до них можна віднести наступні:

- Інтернет-платформи на яких розміщена відкрита інформація (соціальні мережі, відкриті бази даних, онлайн-медіа, пошукові системи, карти або зображення місцевості, судові провадження щодо особи тощо);

- класичні засоби масової інформації;

- спеціальні програми для аналізу або покращення зображення, аналізу контенту, незнайомих номерів тощо;

- інтерв'ю, розслідування щодо конкретної особи або її діяльності.

В контексті ефективного пошуку інформації з відкритих джерел необхідно виділити знання про можливі платформи, де знаходиться необхідна інформація та вміння шукати в них потрібну інформація (що може реалізовуватись самостійно або ж за допомогою ботів чи ШІ).

Наступний критерій, якому ми присвятимо увагу – ризики або відповідальність під час здійснення досліджуваних нами видів діяльності. Так, оцінюючи ризики або відповідальність, яка може чатувати осіб, що здійснюють розвідувальну діяльність необхідно виділити можливість притягнення їх до кримінальної відповідальності за статтями 111 (державна зрада) та 114 (шпигунство) Кримінального кодексу України, які передбачають кримінальну відповідальність за «діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України» [4] або «передачу або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю, якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства» [4]. Що ж стосується можливих ризиків, то в залежності від обставин розвідувальної діяльності особи до неї можуть застосовуватись різні засоби впливу, в тому числі і фізичне знищення [1, 10].

Досліджуючи можливі наслідки або ризики діяльності журналістів, необхідно вказати на дві можливі групи наслідків: правового характеру та не правового характеру. Так серед можливих наслідків правового характеру необхідно виділити наступні: дисциплінарна, цивільно-правова, адміністративна та кримінальна відповідальності в залежності від вчиненого діяння. До дисциплінарної відповідальності можна віднести позбавлення журналіста акредитації, звільнення з редакції. Цивільно-правова відповідальність журналістів пов'язана із нанесенням майнової (матеріальної) чи моральної шкоди журналістом або поширення недостовірної інформації чи інформації з обмеженим доступом, що наносить шкоду честі, гідності та діловій репутації особи. Можлива адміністративна відповідальність журналістів може наступати як за порушення вчинені під час реалізації їх професійної діяльності так і за адміністративні правопорушення, які прямо не стосуються їх журналістської діяльності. Розглядаючи кримінальну відповідальність журналістів, необхідно акцентувати увагу на статті 114² (Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення

зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану), 161 (Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками), 163 (Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками), 176 (Порушення авторського права і суміжних прав) Кримінального кодексу України, які можуть бути дотичними до професійної діяльності журналіста та інші кримінальні правопорушення, які журналіст може порушити в тому числі здійснюючи свою професійну діяльність.

Що ж стосується наслідків не правового характеру для журналіста, то вони можуть бути в різних формах: незаконне пошкодження, вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених ним матеріалів та технічних засобів, якими він користується у своїй роботі [3]; заподіяння матеріальної шкоди [9]; заподіяння фізичної шкоди [8] тощо.

Що ж стосується наслідків або ризиків діяльності OSINTерів, варто зазначити, що в загальному інформація щодо негативних наслідків стосовно них відсутня. Ми це пов'язуємо з механізмом діяльності та засобами, які вони використовують. Так, зазвичай відкриті данні наявні на різних носіях (в друкованих ЗМІ, інформаційних системах, мережі Інтернет тощо), і для їх дослідження розслідувачу необхідно працювати з відповідними носіями, що мінімізує контакт OSINTера з особами, які потенційно можуть дізнатися про напрям діяльності розслідувача та певним чином йому протидіяти. Важливим є також те, що OSINTерам не обов'язково проводити допит, опитування, інтерв'ю, оскільки наявні програмні засоби можуть надати відповіді на абсолютну більшість питань, що виникають під час дослідження об'єктів розслідувачами. Ще однією складовою, яка забезпечує OSINTерів – правовий статус відкритої інформації, з якою можна вільно знайомитись, збирати, зберігати, передавати, використовувати. Отже, можливість працювати віддалено, анонімізовано, не вступаючи в безпосередній вербальний контакт з осо-

бами та особливості правового статусу об'єкту дослідження OSINTерів значно мінімізують ризики, та негативні наслідки їх діяльності.

Підсумовуючи необхідно зазначити наступне:

– OSINT може розглядатись у вузькому та широкому змістах. У вузькому OSINT – це діяльність яка направлена на збирання інформації з відкритих джерел, у широкому OSINT – це діяльність направлена на збирання інформації лише з відкритих джерел, її аналіз та подальше використання результатів відповідного аналізу в інших правовідносинах;

– для якісного виокремлення OSINT в широкому змісті від інших суміжних категорій доцільно використовувати наступні критерії: суб'єкти реалізують певного виду діяльності; засоби, які вони використовують у своїй діяльності; ризики або відповідальність, що притаманна досліджуванам видам діяльності;

– відповідно до цих критеріїв OSINT діяльність характеризується тим, що її можуть здійснювати особи незалежно від вікових, професійних, релігійних, національних та службових особливостей. Однак вона обмежується лише відкритою інформацією, порушення відповідної вимоги трансформує OSINT діяльність в інший вид діяльності. Серед засобів, які використовуються під час здійснення відповідного виду діяльності необхідно виділити окремі програмні засоби, що сприяють пошуку, аналізу та перевірці зібраної інформації, які включають в себе як повсякденні пошукові сервіси та державні бази даних, так і спеціалізовані програми, що сприяють досягненню тактичних цілей під час OSINT розслідування. Розглядаючи можливу відповідальність або ж ризики притаманні OSINT діяльності, варто зазначити, що враховуючи об'єкт OSINT діяльності – відкрити інформацію, правові наслідки пошуку та аналізу відповідного типу інформації – відсутні. Однак висновки, які можуть бути зроблені внаслідок зазначеного пошуку і аналізу інформації та їх оголошення – можуть тягти негативні правові наслідки. Що ж стосується не правових ризиків або можливої не правової відповідальності – то зважаючи на відкритість інформації, яка використовується OSINTерами вони мінімальні, що пояснюється зазвичай опосередкованістю роботи з відповідною інформацією та часто їх анонімністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Денис Кіреєв – співробітник ГУР, якого вбили в автівці СБУ, а тіло викинули на вулицю». Інтерв'ю з Кирилом Будановим. *Офіційний сайт Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/вбивство-кіреєва/32233661.html>
2. Білобров А.В., Клімушин П.С. Використання технологій OSINT для отримання інформації. Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 27 травня 2020 року). С. 135-137.
3. Забрали камери, скрутили руки, не випускали з будівлі: як журналісти «Схем» брали інтерв'ю у голови «Укресімбанку». *Офіційний сайт Четверта влада*. URL: <https://4vlada.com/zabraly-kamery-skrutyly-ruky-ne-vypuskaly-z-budivli-yak-zhurnalisty-shem-braly-interv-iu-u-golovy-ukreximbanku>
4. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року, № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n721>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : кодекс України, від 13 квітня 2012 року, № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1081>
6. Мартинюк С.О. Характеристика принципів функціонування OSINT у сфері національної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021, № 9. С. 332-334.
7. Минько О.В., Іохов О.Ю., Оленченко В.Т., Власов К.В. Використання технологій OSINT для отримання розвідувальної інформації. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, 2019, № 4(6). С. 201-208.
8. Напад на журналістів у Києві, які викрили шахрайський call-центр, що кажуть у поліції. *Офіційний сайт Суспільне Київ*. URL: <https://suspiilne.media/kyiv/701590-napad-na-zhurnalistiv-u-kyevi-aki-vikryli-sahrajiskij-call-centr-so-kazut-u-policii/>
9. Невідомі спалили автомобіль рівненського медівника Влада Ісаєва. *Офіційний сайт Детектор медіа*. URL: <http://surl.li/lxxghd>
10. Полковник ГРУ і співробітник ЦРУ: Пам'яті героя-розвідника Олега Пеньковського, який врятував світ від ядерної катастрофи. *Офіційний сайт Патріоти України*. URL: <http://patrioty.org.ua/blogs/polkovnyk-hru-i-spirovobitnyk-tsru-pamiati-heroia-rozvidnyka-oleha-penkovskoho-ia-kyi-vriatuvav-svit-vid-iadernoi-katastrofy-119163.html>
11. Правові засади діяльності журналістів в Україні : Роз'яснення Міністерства юстиції України від 04 жовтня 2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0062323-11#Text>
12. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста : Закон України від 23 вересня 1997 року, № 540/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-вр#Text>
13. Про інформацію : Закон України від 02 жовтня 1992 року, № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#n182>
14. Про розвідку : Закон України від 17 вересня 2020 року, № 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#n6>
15. Яровой Т.С. OSINT як перспективний інструмент контролю за лобістською діяльністю в контексті державної безпеки. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, 2019, № 4(6). С. 201-208.